

ҚАЗАҚ ТІЛІН ҚАРАПАЙЫМ ДЕҢГЕЙ СТУДЕНТТЕРІНЕ ОҚЫТУДА ЖИЛІК СӨЗДІККЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ЖАТТЫҒУЛАРДЫ ҰСЫНУ ЖОЛДАРЫ

*Жаксыликова К.Б.¹, Карбозова Б.Д.², Ускенбаева Р.М.³

*¹П.ғ.д., профессор, Қ.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті КЕАҚ, Алматы, Қазақстан
e-mail: k.zhaxylikova@satbayev.university

²PhD, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ КЕАҚ, Алматы, Қазақстан
e-mail: bulakarb_83@mail.ru

³PhD, қауымдастырылған профессор, Қ.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті КЕАҚ, Алматы, Қазақстан
e-mail: r.uskenbayeva@satbayev.university

Аңдатпа. Мақалада қазақ тілін оқыту барысында жиілік сөздіктерді пайдалану мүмкіндіктері қарастырылады, сонымен қатар қазақ тілі қолданысындағы жиілік сөздікке негізделген жаттығулар жүйесі мен жұмыс жолдарына қысқаша шолу жасалады.

Тілміздегі, оның ішінде бейіні техникалық жоғары оқу орындарында белсенді оқытылатын сөздік қор шегарасын, сол арқылы қазақ тілін, әсіресе екінші тіл ретінде үйренетіндерге арналған тиімді оқулықтар мен оқу құралдарын, оларға база болатын лексикалық-грамматикалық минимум әзірлеуге қажетті лексикалық материалды анықтау, қазіргі кезде оқытуда аса бір маңызды мәселенің бірі десе де болады. Мемлекеттік тілді меңгеруде өзге аудиторияның қызығушылығы мен ынтасын, зейінін аударту мақсатында мақаланың практикалық маңызы болады деген ойдамыз.

Бүгінгі таңда қазақ тілінің жиілік сөздігі негізінде техникалық жоғары оқу орындары студенттеріне мемлекеттік тілді деңгейлеп оқыту технологиясы біршама қолға алынғанын көруге болады.

Қазақ тілін деңгейлеп оқытудың мақсаты – мемлекеттік тілді оқытып үйретуді дүниежүзілік еуропалық стандарттық үлгілерге жақындастыру. Мақаланың мақсаты да бейіні өзге аудиторияға мемлекеттік тілді мейлінше жылдам әрі нәтижелі меңгертуге арналған жаттығу жұмыстарына шолу жасалады.

Ұсынып отырған мақалада техникалық жоғары оқу орындарындағы қарапайым деңгей студенттеріне қазақ тілін оқытуда жиілік сөздікті ұтымды қолдануға арналған жаттығуларды дайындап, ұсыну тәжірибесі жайы сөз болмақ.

Сонымен мақаланың зерттеу нысаны – техникалық жоғары оқу орындарында қарапайым деңгей студенттеріне қазақ тілін жиілік сөздік негізінде оқыту ісі жайында шолу жазылған. Техникалық жоғары оқу орындарында тілді оқытудың қарапайым деңгейінде жиілік сөздік арқылы белгілі бір лексикалық қорды топтастыра отырып меңгеру, студенттердің коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыруға мүмкіндік беретіндігі баяндалады. Мақсаты – техникалық жоғары оқу орындарында тілді оқытудың қарапайым деңгейінде жиілік сөздік арқылы студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға арналған тапсырмалардың үлгісін жасап, оны сабақта ұйымдастырудың негізгі аспектілерін көрсету.

Тірек сөздер: жиілік сөздік, жиі сөздер тізімі, актив қолданыс, коммуникативті құзыреттілік, семантикалық сөздік, жаттығулар, деңгейлер, қазақ тілі

Кіріспе және негізгі ережелер

Еліміздің қоғамдық-әлеуметтік саласының барлық бағытында қызмет істейтін маман, Қазақстан азаматы, мемлекеттік тілді еркін меңгеріп, өмірдің кез-келген саласында, кәсіби бағытта өз ой-пікірлерін қазақша дұрыс, түсінікті жеткізіп, сауатты жаза білуі қажет. Осы жағдайға байланысты қазіргі уақытта барлық оқу орындарында дерлік қазақ тілін деңгейлеп оқытып үйрету қолға алынған. Қазақ тілін деңгейлеп оқытудың мақсаты – мемлекеттік тілді оқытып үйретуді дүниежүзілік еуропалық стандарттық үлгілерге жақындастыру.

Жаһандану дәуірінде болашақ инженер, техник, IT мамандарын дайындаудың стратегиялық мақсаты – студенттердің кәсіби құзыреттілігін ғана емес, сонымен қатар «кемінде үш тілді» жоғары деңгейде меңгерген белсенді, шығармашыл, мәдениетті, сыни тұрғыдан ойлайтын тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Бұл сайып келгенде болашақ инженер маманның біліктілік деңгейін, бәсекеге қабілеттілігін анықтай келе, оның табысты кәсіби және әлеуметтік мансабын қалыптастыру факторларының бірі болып табылады.

Сондықтан бүгінгі таңда студенттер қазақ тілін теориялық меңгеру немесе сөздікпен оқу және аударма жасау түрінде емес, ауызша және жазбаша сауатты сөйлеуді қалыптастыруға қажетті, кәсіби коммуникация саласында тәжірибеде тілдік қатынасқа түсе алатын немесе көпшілік алдында өз ойын еркін жеткізе алатын дағдыларды меңгеруі қажет. Техникалық жоғары оқу орны студенттерін кәсіби даярлау жалпы стратегиясының гуманитарлық құрамдас бөлігі бола отырып, қазақ және орыс тілдерінің бағдарламасы Қазақстан Республикасының Тілдік білім берудің мемлекеттік білім беру стандартын және мемлекеттік тіл саясатын іске асыруға бағытталады [1]. Коммуникативтік-интерактивті және инновациялық технологияларды пайдалана отырып, кредиттік-модульдік әдіс негізінде әзірленген қазақ тілін оқыту бағдарламасы тілдік кедергіні жеңуге көмектеседі, әрбір студентке кәсіби тілдік қарым-қатынасқа сенімділік береді және барлық сөйлеу дағдыларын кешенді түрде дамытуға (тыңдау, сөйлеу, оқу және жазбаша сөйлеу) дамытып, жетілдіруге мүмкіндік береді.

Техникалық жоғары оқу орындарында қарапайым деңгейде оқитын студенттерге қазақ тілін оқытуда басты мақсат – тілдік қатынастың әлеуметтік-мәдени салаларындағы негізгі қатысымдық қажеттіліктерді қанағаттандыруға мүмкіндік беретін коммуникативтік құзыреттіліктің бастапқы деңгейінің дағдыларын үйрету болып табылады.

Техникалық жоғары оқу орындарында жаңа оқу жылы басталғанда қазақ тілі оқытушыларының алдынан шығатын басты мәселелерінің бірі – топтағы студенттердің тілдік біліктілік деңгейінің әр түрлі болуы. Осы қиындықтардың алдын алу үшін оқу жылының басында кафедра деңгейінде бірінші курс студенттеріне диагностикалық тест өткізіледі. Десек те, кейде студенттер әр түрлі объективті және субъективті жағдайларға байланысты өздерінің нақты тілдік біліктіліктерін көрсетпейді. Ауызша сұхбаттан кейін ғана олардың нақты тілдік біліктілік деңгейі анықтала бастайды.

Өкінішке орай, көптеген студенттердің арасында қазақ тілін нашар білетіндер де кездеседі. ТМД елдерінен келген студенттер тілді мүлдем білмейді,

әсіресе, шетелдік білім алушылар үшін қазақ тілін үйрену тіптен қиындық туғызады. Сондықтан қарапайым деңгей топтарында орта мектепте қазақ тілінің бағдарламасын нашар меңгергендер және ТМД елдерінен келген қазақ тілін мүлдем білмейтін студенттер аралас оқиды. Әдетте техникалық жоғары оқу орнында пәнді оқудың қарапайым деңгейі – бұл қазақ тілін нашар білетіндер үшін білімдерін толықтырып, түзету, ал тілді мүлдем білмейтіндер үшін әліпбиден бастау курсы болып саналады. Осыған байланысты оқытушылар қарапайым деңгей үшін сабаққа оқу материалын дайындау барысында алдымен оларға қажетті жиі қолданылатын сөздердің минимумын дайындап алғаны жөн.

Материалдар мен әдістер

Соңғы жылдары қазақ тілін деңгейлік оқытуда жиілік сөздікті қолданудың тиімділігі жайы жиі айтылуда. Бұл мәселе жайында біраз мақалалар да жарық көрген. Дегенмен техникалық жоғары оқу орындарында қарапайым деңгей студенттеріне қазақ тілін оқытуда жиілік сөздікті қолдану мәселесі қарастырылмағаны байқалды.

Жалпы алсақ тіліміздегі жиілік сөздіктің негізгі мақсаты – тілдегі белсенді сөздік қор шегарасын, сол арқылы қазақ тілін, әсіресе екінші тіл ретінде үйренетіндерге арналған тиімді оқулықтар мен оқу құралдарын, оларға база болатын лексикалық-грамматикалық минимум әзірлеуге қажетті лексикалық материалды анықтап беру [2, 8].

Қарастырылып отырған мәселенің өзектілігі техникалық жоғары оқу орындарында тілді оқыту үдерісін жетілдіру қажеттілігімен және жоғары білім берудің білім беру стандарттарына сай қарапайым деңгей студенттеріне қазақ тілін жиілік сөздік негізінде оқытуды жүзеге асыруда коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың әдістемелік мүмкіндіктерін анықтау қажеттілігімен байланысты.

Техникалық жоғары оқу орындарындағы тәжірибемізге және осы бағыттағы зерттеулерге сүйене отырып [3, 4, 5, 6, 7], біз қарапайым деңгей студенттеріне қазақ тілін жиілік сөздік негізінде оқытудың мақсатты параметрлерін ажыратуға болады деп санаймыз.

Бүгінгі күні кез келген жоғары оқу орнын бітірген маманның алдында кәсіби және ғылыми қызметте қазақ тілінде ұсынылған ақпаратты тез игеріп, өңдей алуы үшін тілді жеткілікті қатысымдық құзыреттілік деңгейінде меңгеру қажеттілік міндеті тұр. Тәжірибеде көрсеткендей, көптеген объективті жағдайларға байланысты тіл мамандығы емес университеттің студенттері үшін көбіне мұндай мүмкіндік бола бермейді.

Қазақ тілін үйретуде студенттің сөздік қорын кеңейтіп, оқып жатқан деңгейге қойылатын минималды талаптарды меңгеру үшін қажетті кәсіби терминологиялық минимумды меңгерту қажет. Тілді үйрету барысында қолданылатын қажетсіз сөздер қазақ тілін үйрену барысын баяулатуы мүмкін. Сондықтан деңгей бойынша ұсынылған жаңа сөздерді үйренудің тиімділігін арттыру үшін жиілік сөздігін пайдаланған ұтымды. Жиілік сөздігі жаңа сөздерді үйренудің тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Жиілік сөздіктер тіл үйретуде дидактикалық материалдар ретінде қолданудың ұтымдылығы тәжірибеде бұрыннан қарастырылып жүрген мәселе. Жиілік сөздіктермен жұмыс оқытушыға оқу материалын таңдау процесін оңтайландыруға көмектеседі.

Жиілік сөздіктердің қолданысы күнделікті қарым-қатынас, тұрмыс-тіршілік, кәсіби-бағдарланған жаттығулармен жұмыс кезінде тиімдірек болады. Өйткені оқытушының өзі жиілік сөздіктерін құруға арналған бағдарламаларды пайдалана отырып, оқуға қажетті терминологиялық минимумды құрастыра алады немесе дайын жиілік сөздікті пайдалана келе, оқуға қажетті сөздік қорын таңдайды.

Оқыту және дидактикалық мақсатта жиілік сөздікті таңдаған кезде алынған мәтіндердің мазмұнына, сөздікті құру үшін пайдаланылған іріктеу көлеміне назар аудару керек, өйткені сөздіктің статистикалық сенімділігі осыған байланысты болады. Негізінен сөздікте оқытылатын материалдың көлемімен де, оқытушының алдында тұрған мақсат-міндеттерімен де ерекшеленеді. Оқыту үрдісінде лексикалық минимум оқытылатын тақырып пен берілетін мәтіндерге негізделетіндіктен бұл сөздік қазақ тілінің күнделікті және әлеуметтік-мәдени лексикасын үйрену үшін пайдалы болады.

Оқыту үрдісінде жиілік сөздіктер коммуникативтік құзыреттілікті дамыту үшін пайдасы қаншалықты деген пікір болса да бүгінгі күні бұл мәселені ішінара шеше алатын жиілік сөздіктер баршылық. Мысалы, «Қазақ тілінің негізгі жиілік сөздігі» [1] үш бөлімнен тұрады. Сөздік мазмұны 2102496 сөзқолданысты, сөзтізбе саны – 30515 сөзді қамтиды екен.

Қазіргі қазақ тілінің ұлттық корпусына негізделген «Жалпы білім берудегі қазақ тілінің жиілік сөздігі» әртүрлі сөздерді, соның ішінде ауызекі тілдегі күнделікті ауыз екі, тұрмыс-тіршілік, ғылыми-публицистикалық, көркем әдебиет, ресми-іскери, әлеуметтік-мәдени, яғни әртүрлі стиль қамтылған 7 миллионнан астам сөзқолданысы бар мәтіндік (тілдік) база негізінде жасалған сөздерді қамтыған. Сөздікте сөздердің тақырыптық тізімдері, сөйлеу бөліктері бойынша бөлек тізімдер, сондай-ақ қазақ тілінің ауызша және жазбаша сөздерінің тізімдері бар. Бұл жиілік сөздік ауызша және жазбаша тіл арасындағы сөз мағыналарының айырмашылығын түсіндіруімен де құнды. Жиілік сөздікті пайдалану оқытушыға әр сабаққа сөздік таңдау үрдісін айтарлықтай оңтайландыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге сөздікте сөздердің тақырыптық тізімдері, мысалы, «Отбасы», «Спорт», «Азық-түлік» және әр тақырыпқа қосымша сөздердің тізімі беріледі. Ол сөздердің синонимдерін, антонимдерін, омонимдерін де табуға болады.

Әсіресе, осы ең жиі қолданыстағы сөздердің өзіндік ерекшелігі, реңкі, айырмашылығы туралы ақпарат пайдалы болуы мүмкін. Бұл сөздіктің артықшылығы да әртүрлі жанрдағы мәтіндерге (көркем әдебиет, публицистика, ауызекі сөйлеу және т.б) құрастырылған. Сөздік білімгерлердің оқу үрдісін белсендіретін, сөздерді есте сақтау үрдісін жеңілдететін өз дидактикалық материалдарыңызды жасауға негіз бола алады. Бұл материалдар лексикалық

минимумды меңгеруге кететін уақытты үнемдеуге көмектеседі, сонымен қатар студенттердің өздігінен білім алуының дереккөзіне айналады.

Жиілік сөздік қазақ тілінің грамматикасын, атап айтқанда сөз таптары мен сөздердің жасалуын үйретуге де көмектеседі. Мысалы, қазақ тілінің жиілік сөздігін пайдалана отырып, сөз таптары мен сөздердің жасалуын үйретуге қажетті өзіңіздің дидактикалық материалдарыңызды жасауға болады.

Осылайша, жиілік сөздік қазақ тілін оқытуға байланысты мәселелерді шешуге көмектеседі. Біріншіден, білімгерлердің танымдық әрекеті белсендендіріледі, екіншіден, уақытты үнемдейді, үшіншіден, сабақтың тиімділігі артады.

Кез келген адам өзінің практикалық іс-әрекетінде сөздердің белгілі бір санын ғана пайдаланатындықтан білімгерлерге да қазақ тілінің барлық сөздік қорын меңгерудің қажеті жоқ. Сондықтан қазақ тілін оқыту барысында біз нені оқыту керек және қалай оқыту керек деген сұрақтардың басын ашып алғанымыз жөн болады. Атап айтқанда, қарапайым деңгейде оқитын білімгерлер қанша, қандай сөздерді үйреніп, тілдік қатынаста қолдана алуы керек? Оларға қажет сөздерді таңдағанда қандай ұстанымдарды басшылыққа алған жөн.

Тәжірибе көрсеткендей, әрине, алдымен сөздердің қолданылу жиілігіне назар аудару қажет. Дегенмен, жиілік сөздікте жиілігі жоғары актив сөздер болып табылғанымен, кей жағдайда студенттерге сөйлеу әрекеті үшін олар қажет болмауы да мүмкін. Және, керісінше, жиілік сөздікте актив қолданыста емес, бірақ тілдік қатынасқа қажет сөздер болуы мүмкін. Сондықтан қарапайым деңгейде оқитын білімгерлерге арналған лексиканы таңдауда сөздердің қолданылу жиілігі мен қатар практикалық қажеттілігіне де баса назар аударылғаны дұрыс.

Тіл мамандығы емес техникалық жоғары оқу орындарында қарапайым деңгей курсының негізгі міндеті оқытудың алдыңғы сатысында қалыптасқан айтылым дағдыларын, кей жағдайда лексикалық және грамматикалық дағдыларды да жетілдіру болып табылады. Оқу уақытының тапшылығын және тіл білмейтіндерге қазақ тілін оқыту әдістемесінің ерекшелігін ескере отырып, қарапайым деңгей студенттеріне тілдің аспектілерін (фонетика, грамматика, лексика, оқу, жазылым, тыңдалым, айтылым) емес, оқыту мақсатына сай қазақ тілінде тұрмыс-тіршілік, күнделікті қатынасқа қажет дағдыларды кешенді қалыптастырған жөн.

Атауының өзінен байқағанымыздай, қарапайым деңгей, студенттерге алғашқы тілдік мағлұматтарды ұсынуды мақсат етеді. Біріншіден, бұл қазақ тілінен мектепте алған тілдік білімдерінің алғашқы сатысында қалыптасқан фонетикалық, лексикалық және грамматикалық дағдылар мен коммуникативтік қзыреттіліктерін түзету және жетілдіру, ал қазақ тілін мүлдем білмейтін аздаған шетелдік студенттер үшін аталған дағдыларын қалыптастыру қажет болады. Екіншіден, студенттерді қазақ тілін оқытудың жаңа жағдайларына бейімдеу, оқытудың формалары мен әдістерін меңгерту, жаңа түпкілікті мақсаттарды ескере келе, олардың күнделікті, тұрмыс-тіршілік жағдайына бағдарланған коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыру.

Әдіс-тәсілдер. Енді қарапайым деңгей студенттеріне қазақ тілін оқытуда жиілік сөздікті ұтымды қолдануға арналған жаттығуларды дайындап, ұсыну және оны техникалық университетте қазақ тілін оқыту тәжірибесіне енгізуді қарастырып көрейік.

Сонымен, қарапайым деңгейдің негізгі міндеті күнделікті және оқу қарым-қатынасының типтік жағдаяттарында кейбір негізгі тілдік ұғымдарды қалпына келтіру (жаңадан бастағандар үшін – енгізу), жүйелеу және негізгі сөйлеу дағдылары мен дағдыларын қалыптастырып, жетілдіру болып табылады. Сонымен қатар, арнайы таңдалған мәтіндер материалы бойынша сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінің қалыптасып, дамуы ауызша сөйлеудің – сөйлесім мен тыңдалым ілгерілей дамуымен жүзеге асады.

Күнделікті қарым-қатынас саласының табиғи түрі нақты дыбыстық сөйлеу болғандықтан, бұл кезеңде оқытудың негізгі құралы – есту құралдары. Қарапайым деңгейде оқушылардың қазақ тіліндегі сөйлеу үлгілерін тыңдалым барысында дамытатын фонематикалық есту қабілетін мақсатты түрде дамыту қажет. Бұл жағдайда қажетті біліктілік пен дағдыларды біртіндеп қалыптастыратын арнайы жаттығулар кешенін қолданған жөн. Аудио мәтіндердің тақырыбы да маңызды: таза фонетикалық жаттығулардан гөрі, белгілі бір ақпаратты алу арқылы таңдап тыңдау үшін қысқа мәтіндер (1-2 минуттық аудиомәтін) енгізілуі керек. Олар қызықты, мазмұнды, проблемалық және студенттердің болашақ мамандығы бойынша білімін кеңейтуі керек, бұл қазақ тілін үйренуге деген ынтасын және оқу үдерісінің тиімділігін айтарлықтай арттырады.

Қарапайым деңгей курсының дидактикалық тұрғыдан қамтамасыз етілуі әр сабаққа арналған әдістемелік әзірлемелерді, арнайы таңдалған аудио және бейне материалды, интерактивті тапсырмалары бар сабақ презентацияларын, тыңдауға және жаттықтыруға арналған СӨЖ тапсырмаларын, emtihanter.kz, herostady платформалық бағдарламасына негізделген тестілік тапсырмалар және оқыту әдістемелік жүйесін қамтитынын атап өткен жөн.

Қарастырып отырған деңгейдегі оқытудың күнделікті қарым-қатынас, тұрмыс-тіршілік саласына бағдарлануы білім берудің негізгі деңгейінің пәнін де анықтайды: бұл адамға, оның қоршаған ортасына, жақын адамдарына және олармен болатын оқиғаларға қатысты барлық жағдаяттар: Танысу. Өмірбаян. Отбасы. Университеттегі білім. Хобби. Спорт. Денсаулық. Тақырыптар «кім?» не? қашан? қайда? қалай? қанша? неше? қайсысы? кімдікі? неге? деген сұрақтарға және оларға жауаптар ретінде негізделген.

Тілді үйренуді жаңа бастаған қарапайым деңгей тіл үйренушісі үшін алғашқы коммуникациялық тақырыптардың бірі отбасы туралы әңгімелесу болуы мүмкін. Осыған байланысты отбасы тақырыбын меңгертуге арналған мына бір тапсырманы көрсетуге болады. Бұл тапсырмада отбасы мүшелерінің туыстық атаулары балама сөзбен беріледі де, тіл үйренуші сол сөздің нақты атауын беруі тиіс.

Кесте 1 - Сөздердің нақты атауын белгілеу

әкемнің анасы	апа
әпкемнің жолдасы	жезде
әкемнің әкесі	ата
ағамның жұбайы	жеңге
маған өмір сыйлаған адам	ана

Студенттер берілген тілдік материалдың белгілі бір жағдайда (сөз формасы, сөйлем құрылымы, интонация және т.б.) не үшін қолданылатынын және қалай қолданылатынын түсініп білгісі келеді. Мұндай жағдайда оқытушыға студенттердің әрқайсысына түсіндіріп, «уақыт жоғалтамын» деп қорқудың қажеті жоқ. Оқытушы тілдік құралдардың формаларын, мағыналарын мен қызметін толық түсіндіру арқылы, керісінше, студенттердің қазақ тілінде дұрыс сөйлеуіне негіз жасайды, тілдік фактілерді талдауға және салыстыруға ынталандырады, яғни олардың ойлау жүйесін дамытады.

Мысалы, қазақ тіліндегі дыбыстың дұрыс айтылмауынан сөз мағынасының ауысып кететінін тілді жаңа баста үйрене бастаған адам түсінуі тиіс. Осыған орай тіл үйренушілер арасында көп мән бере бермейтін қазақтың төл Ұ, Ө, Ң және т.б. дыбыстарының дыбысталуы:

Ұлы – Улы

Өт – От

Оң – Он

Мең – Мен т.б.

Дегенмен, тілдік жаттығуларға (грамматикалық, лексикалық, фонетикалық) көп уақыт жоғалтуға да болмайды. Себебі бұл материалдар білімді қолдану принципіне негізделген, яғни көбіне теориялық ережені жаттауды немесе ережеге тұрақты сілтеме жасап отыруды қажет етеді. Және мұндай жаттығу түрлері көбіне ауызша қарым-қатынасқа үйретуге жарамайды да көпшілікке оларды орындау қызығушылық тудырмайды. Сондықтан сабақ барысында орындалатын өздік жұмысқа арналған жаттығулар мен тапсырмалар коммуникативті, өзара қарым-қатынасқа түсуге қажетті тілдік құрылымдарды үйретуге бағытталғаны жөн. Сонымен қатар білімгерлердің интерактивті сипаттағы біліктіліктері мен дағдыларын, атап айтқанда, әңгімелесушімен және аудиториямен байланыс орнату қабілетін, кәсіби қарым-қатынаста тұлғааралық өзара әрекеттесу қабілетін, көпшілік алдында сөйлеудің қарапайым дағдыларын дамытып, жетілдіруге ықпал етуі керек.

Тәжірибеде қарапайым деңгейде келесі грамматикалық тақырыптар пысықталады: Жай сөйлем, хабарлы сөйлемнің жалпы құрылымы (болымды, болымсыз түрлері). Сұраулы сөйлем. Ынталандыру ұсынысы. Дара және күрделі зат есімдер, көпше түрдегі зат есімдер. Зат есімнің изафеттік формасы. Сын есім және оның түрлері, үстеулер. Есімдіктер және оның түрлері. Сан есім және оның түрлері. Етістік және оның түрлері. Модаль етістіктері. Есімше, көсемше (орын, бағыт, уақыт, нысан). Жалғау және түрлері.

Білім алушылардың сөздік қорын кеңейту әдетте күнделікті және тұрмыс-тіршілікке қатысты қарым-қатынастың бейтарап лексикасы мен сөйлеу этикетінің

формулаларымен шектеледі. Дегенмен, алғашқы сабақтардан-ақ студенттердің болашақ мамандығы үшін маңызды сөздер мен жағдаяттарды енгізу керек.

Сабақтың тақырыбы: Отбасы.

Әр баланың өз үйі, ата-анасы, бауырлары болады. Отбасы ол – құндылық. Үйде әркез шаттық орнауы отбасындағы жандардың татулығынан басталады деп ойлаймын. Бақытты отбасы болудың 3 критерийін айтар едім. Мысалы: отбасының бірлігі, отбасының бір-біріне деген махаббаты және түсінушілік. Мен біздің отбасын бақытты деп білемін. Біз үйде жеті жанбыз. Әкем, анам, ағам, әпкем, інім, қарындасым және мен. Әкем біздің тірегіміз. Әкешімнің айтқан әр сөзі біз үшін – заң. Бес баланың татулығы мен ауызбіршілігіне үлкен мән беріп, бізге ақыл-кеңесін айтып отырады. Ал, анамыз әкемнің сөзін тек тыңдап қана қоймай, сол ережені ұстануымызды талап етеді. Кей кездері өз арамызда келіспеушіліктер болса, ең үлкен ағамыздың шешіміне құлақ асамыз. Өйткені, әкемнің айтуы бойынша, жасы үлкенді сыйлау, құрметтеу отбасылық бірліктің бастамасы. Үйде не көрсең, өскенде соны ілесің – деген халық сөзі де осының бір дәлелі деп білемін.

Анам өте мейірімді жан. Анам үйде жүргенде, ас бөлменің дастарханы жайнап тұрады. Ал анашым жұмыс бабымен кеткенде аспазшы әпкем болады. Біз, бауырлары үйдің басқа шаруаларын бөлісіп істейміз. Үй жинау әсіресе, қыздардың еншісінде. Ал ауланың жұмыстары ағам және менің мойнымда. Інім үйдің кенжесі әрі кішкентайы. Ол 2 жаста. Кенже болғандықтан барлығымыз оны кезек-кезек көтеріп, ойнатып жүреміз. Кенже қарындасым 5 жаста. Ол өте ақылды. Өз ойыншықтарын өзі жинайды. Күнделікті тісін тазалау, қолын жуу секілді өзіне қажеттіліктерді өзі жасайды. Ал оған мұндай дағдыны үйреткен әпкеміз. Әпкем 13 жаста. Әпкем барлығымыздың тазалығымызға үлкен мән береді. Тазалық денсаулықтың кепілі деп әкем мен анам үнемі айтып отырады.

Әрине, көпбалалы отбасы болғандықтан өзарамызда түсінбеушіліктер мен келіспеушіліктер де болып тұрады. Ондай сәттерде ата-анамыздың: «Сендер бір үйдің балаларысыңдар, бір-бірлеріңді сыйлап жүріңдер. Әлі-ақ әрқайсысың үлкен азамат болып, өз жолдарыңмен, өз армандарыңмен жан-жаққа кетесіңдер. Осы күндеріңді сағынасыңдар» - деген сөздеріне құлақ асамыз.

Міне, менің жоғарыда айтқан 3 критерийім талданды деп ойлаймын. Үлгілі, бақытты, өте жақсы отбасы ол – біздің отбасы деп мақатанып айта аламын. Қазақтың әр отбасы осындай болуын қалаймын. Бақытты болу әркімнің өз қолында. Болашақта біз де ата-анамыздай үлгілі болатынымызға сенімдімін!

I деңгей тапсырмаларыларын қазақ тілін әлі меңгермеген, қазақ тілінде сөздік қоры жеткіліксіз студенттерге беріледі.

1. Мәтінді оқып шығып, сөздік жұмысын жүргізу. Осы мәтінде ең жиі қай сөз қолданылды және қанша рет мәтінді қамтығанын анықтау.

2. Мәтіннен түсініксіз сөздерді тауып, түсіндірме сөздіктен мағынасын анықтау.

II деңгейдегі тапсырмалар қазақ тілін таяз меңгерген, қазақ тілінде сөздік қоры жеткіліксіз студенттерге беріледі.

1. Қазақ тіліндегі сөздердің орын тәртібін анықтаңыздар.

2. Мәтінді оқып шығып, мәтіндегі сөздердің орын тәртібін схема арқылы көрсетіңіздер

3. Нақ осы шақ, ауыспалы осы шақтарға мысал келтіріңіздер.

III деңгейдегі тапсырмалар қазақ тілін жақсы меңгерген, қазақ тілінде сөздік қоры жеткілікті студенттерге беріледі.

1. Мәтінді орыс тіліне аударыңыздар.

2. Кеңес беру, кешірім сұрау, уақыт тақырыптарында қолданылатын сөздерден сөйлемдер құрастыру.

3. Құрастырған сөйлемдерді болымсыз етістікке айналдыру.

IV деңгейдегі тапсырмалар қазақ тілін жақсы меңгерген, қазақ тілінде сөздік қоры жеткілікті, қазақ тілінде еркін сөйлейтін студенттерге беріледі.

1. Мәтіннің мазмұнын айтып беріңіздер.

2. «Менің сүйікті мезгілім» тақырыбында әңгіме жазу.

3. Ата-анаңыздың достарыңызбен «би кешіне баруға рұқсат беруі», «тауға саяхатқа шығуға рұқсат етпеуі» тақырыптарына диалог құрастырыңыздар.

Жоғарыда келтірілген мәтінмен жұмыс жасау барысында бір ескерте кететін жәйт – мәтін анализдеуде техникалық мамандардың тапсырманы компьютер көмегімен тез арада орындауында. Айталық берілген мәтінді арнайы командамен бір реестрге жинау және сөздің жиілігін анықтау бұл саладағы студенттер үшін өте жеңіл орындалатын процесс.

Деңгейлеп оқыту технологиясы студенттердің білім деңгейіне қарай тапсырмалар орындау барысында, білім сапасы артады, қазақ тілі сабақтарына қызулығы қалыптастырылады.

Жаңа технологиядағы ойландыру түрткілерге студенттер белсене жауап іздеп, оны да нақты, дәлелді, қысқа да, нұсқа жауап алуға студенттер дағдыланады.

Деңгейлеп оқыту технологиясының басты артықшылығы:

– әрбір оқушының даму деңгейіне сай оқу материалын меңгеруін қамтамасыз ететіндігі болып табылады;

– деңгейлеп оқыту – оқылатын ақпараттың азаюы арқылы емес, оқушыларға қойылатын талаптардың әртүрлілігі арқылы жүзеге асады. Топтарға бөлуде оқушылардың даму ерекшеліктерін қабылдау, ойлау, зейін, есте сақтау, т.б. ескеру керек;

– оқытушы әрбір топ үшін талаптардың ара жігі айқындалған нақты жүйелерін құрып ұсынып отыруы тиіс. Білім алушылар біліміндегі ақаулықтарды жоюға бағытталған жұмыстар уақтылы жүргізіліп отырылғаны жөн.

Тілді меңгеру деңгейі әртүрлі бірінші курс студенттері бір тілдік топта бола отырып, қарапайым деңгейді өту кезінде бірдей төмен мотивацияға ие болуы мүмкін деп есептеледі: кейбіреулеріне ұсынылған барлық материал таныс болуына байланысты десек, кейбіреулеріне бұл материалдар күрделі болуына байланысты. Себебі, кей жағдайда қарапайым деңгейде қазақ тілін мүлде білмейтін шетелдік студенттермен қатар, отандық мектепті бітірген, бірақ қазақ тілінен білім деңгейі төмен студенттер де қатар отырады. Ол үшін сабақта

қосымша мотивация құрудың маңызы зор. Қосымша мотивация құрудың мүмкін тәсілі ретінде қазақ тілін оқытудың психологиялық-педагогикалық және лингводидактикалық ерекшеліктерін ескеру қажет. Студенттер пәнді мамандығы бойынша ақпарат алудың маңызды көзі ретінде қабылдайтындай қарапайым деңгей мазмұнына ыңғайлап кәсіби-бағдарлы лексика мен материалдарды қоса ұсынып отыру қажет. Бұл студенттердің пәнге деген қызығушылығын және жағымды эмоционалдық қатынасы мен көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Техникалық оқу орын жағдайында жаттығуларды білімгерлердің болашақ мамандығымен байланыстыра келе, олардың мазмұнына жаңа қолданыстарды, ерекше кәсіби сөздер мен лексиканы енгізіп отырған орынды болады. Мысалы, алғашқы сабақтарда қазақша дыбыстардың айтылуын жаттықтыру кезінде жиілік сөздік негізінде келесі техникалық бағыттағы лексика мен терминдерді ұсынуға болады:

Сәулетші, құрылыс, құрылысшы, әрлеуші, тұрғындар, тұрғын үй, тұрғын үй кешені, кен, кенші, ғарыш, ғарыштық геология, мұнай, мұнайшы, бағдарлама, бағдарламашы, қауіп, қауіпсіздік, киберқауіпсіздік, ақпараттық қауіпсіздік, толқын, жер үсті сулары, ағынды сулар, т.б.

Білімгерлердің тілдік дайындық деңгейіне қарай кейде күнделікті және тұрмыс-тіршілікке қатысты сөздермен қатар мамандыққа қатысты да жеке сөздер немесе сөз тіркестерінің аудиожазбасын тыңдап, тапсырманы орындауды, кейде оларға осы сөздер немесе сөз тіркестерін оқытушыдан кейін қайталап, орындауды ұсынуға болады.

Білімгерлер осы алғашқы меңгерген техникалық терминдерді есте сақтап, келесі деңгейге өткенде тілдік қатынаста қажетіне қарай қолдана білсе, олар үшін бұл үлкен жетістік болары анық.

Нәтижелер және талқылау

Курстың қарапайым деңгейінде тілді оқыту тұрмыс-тіршілік, күнделікті қарым-қатынасқа бағытталғандықтан, білім мен дағдыны бақылаудың дәстүрлі түрін сәл өзгертуге болды. Ол үшін білімгерлерге өткен материал мазмұнын ашатын белгілі бір нақты жағдаяттар бойынша (танысу, өзім туралы, досым туралы, отбасы мүшелері жайында, туған жер туралы әңгіме, әңгіме-сұхбат және т.б) типтік сөйлеу әрекетінің тілдік құрылымдарын қолданып, шағын көрініс қою тапсырмасын беруге болады. Жағдаяттық шағын көрініс барысында білімгерлердің тілдік құрылымдарды сөйлеу әрекетінде дұрыс қолдану білім, білік, дағдысын тексеруге және оны бақылап, түзету жұмыстарын жүзеге асыруға болады. Бұл білімгерлерлердің өздерінің меңгерген білімдерін, қабілетін қолайлы жағдайда қысылмай көрсетулеріне мүмкіндік береді және мұндай жұмыстар нәтижелі болатынын тәжірибе көрсетіп отыр.

Сонымен қатар, мұндай жағдайларда білімгерлердің тіл иесі өкілінің қазақ тіліндегі сөзін түсіну қабілетін олардың көрген бейнежазбаларының, фильмдердің үзіндісінің, тыңдалған аудио-бейне жазбалардың мазмұнын қайта айтқызу, баяндату арқылы тексеруге болады. Білімгерлердің жазбаша сөйлеу

түрлері бойынша білімдерін тексеру үшін келесі тапсырмаларды орындауға болады: Досыңызға оның сұрақтарына жауап бере отырып, хат жазыңыз. Анкетаны толтырыңыз. Жазылған мекенжайды түзетіңіз. Сауалнама құрастырыңыз. Өз өмірбаяныңызды жазбаша баяндаңыз.

Монологтық сипаттағы дәстүрлі мәтіндерде тек хабарлы сөйлемдер ғана қолданылатындықтан мұндай материалдар студенттерді тілдік қатынасқа түсуге үйретуде онша пайдалы бола бермейді. Оның орына оқыту мәтінінің негізгі түрі диалог (немесе полилог) болуы керек, өйткені студенттер қазақ тілінде нақты жағдайда өз ара ойларымен алмасуға үйренеді және бұл көбінесе сұрақ-жауап, диалогтік формада ғана жүзеге аса алады.

Оқу үрдісін тұрмыс-тіршілікке, күнделікті қатынасқа, оқудағы қарым-қатынасқа қатысты ұйымдастыру бір қарағанда жеңіл болып көрінгенімен, сабақты өткізу барысында бірқатар қосымша жұмыстардың орындалуын талап етеді. Топта студенттердің барлығы бәрін толық көруі үшін бір-біріне қарама-қарсы отыруы керек – барлығы диалогтың барысын бақылап, болып жатқан әңгімеге кез келген уақытта қосылуға дайын болуы керек. Аудиториядағы үстелдерді ыңғайлап қайта реттеп қою арқылы осындай жағдайлар жасауға болады. Сонымен қатар, студенттер арасында, білімгерлер мен оқытушы арасында достық, сыйластық қарым-қатынас орнатып, оны оқу үрдісінде әрдайым сақтау өте маңызды. Себебі тек достарыңызбен, жайдары адамдармен оңай тіл табыса аласыз, өз пікіріңізбен бөлісе аласыз және басқалардың пікіріне қызығушылық таныта аласыз. Студенттер осындай қолайлы жағдайды сезінуі арқылы оқуға ынтасы арта түсетінін тәжірибе көрсетіп отыр.

Қарым-қатынастың диалогтік формасы күнделікті қарым-қатынастың сөйлеу әдебін (сәлемдесу, қарата сөйлеу, сөз сөйлеу, таныстыру, қоштасу, кешірім сұрау, байланыс орнату және қолдау, ақпаратты сұрау және жеткізу, әрекетке шақыру, өтініш білдіру, алғыс айту, әңгімелесушінің пікірімен келісу/келіспеу, әңгімені аяқтау және т.б.) меңгеруді қажет етеді. Бұл оқу үрдісіне қосымша тілдік материалды енгізумен қатар, студенттерді оқып жатқан тіл иесі елде қабылданған вербалды және бейвербалды қарым-қатынас, мінез-құлық дәстүрлерімен таныстыра келе, олардың әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Ауызша сөйлеу дағдыларын дамыту (диалогтік және монологтық формада) студенттердің сөздерді дұрыс айту дағдыларын түзетіп, қалыптастыруға ерекше мән береді. Ол арнайы тілдік және сөйлеу жаттығуларының көмегімен жүзеге асырылады және келесі материалды меңгеруді көздейді: жеке сөздердегі дыбыстарды тану; сөздегі екпін; сөйлеу ырғағы (сөйлеу ағымындағы екпінді және екпінсіз сөздер); сөйлеу ағынын мағыналық сегменттерге бөлу құралы ретінде үзіліс; негізгі тірек сөздерді анықтап, бөлу; диалогтың немесе монологтың негізгі бөліктерінің мағынасын түсіну; қазақ тілі дыбыстарының артикуляциясының олардың туған тілдері артикуляциясымен салыстырғандағы ерекшеліктері; дауысты және дауыссыз дыбыстар жүйесі; бейтарап дауыс ырғағымен сұрақ қою және баяндау. Сондықтан фонетикалық жаттықтыру жұмысы әр сабақтың міндетті элементі болуы керек, оның барысында белгілі бір

дыбыстың айтылу дағдысы пысықталады. Сонымен қатар, сабақта өңделген барлық тілдік материалдың дұрыс айтылуы мен интонациясын үнемі қадағалап отыру қажет.

Тәжірибеде қолданып жүрген жаттықтыру жұмысының мұндай түрлері қазақ тілін қарапайым деңгей білімгерлеріне үйретуде тұрмыс-тіршілік, күнделікті қарым-қатынастың табиғилығын модельдеуге көмектеседі. Біріншіден, әңгіме тақырыбын қысқаша, үстірт баяндауға бейімдеу. Себебі нақты өмірде біз ешқашан тақырып бойынша барлық ақпаратты жан-жақты, терең баяндамаймыз. Сондықтан тақырыпты шектеулі тілдік материал арқылы қысқаша, бірақ түсінікті жеткізуге машықтандырған жөн. Екіншіден, тақырыптардың қайталануы. Нақты өмірде бір мәселеге бірнеше рет үнемі қайта ораламыз, оны шешеміз, уақытында шешілмесе, тағы қайта ораламыз. Сабақтың барысында да дәл өмірдегідей өткен тақырып бойынша кейбір мәселелерді өтетін тақырыппен байланыстыра қайта беру қажет. Бұл қажет болған жағдайда әрі қарай оқу барысында тақырыптың тілдік материалын кеңейтуге, түрлендіруге және көбейтуге мүмкіндік береді және өтілген материал беки түседі.

Қорытынды

Десек те, білімгерлердің қарапайым деңгейде қазақ тілінен игерген білімдері олардың қазақша тілдік қатынасқа еркін түсетіндей жеткілікті тілдік және әдістемелік негіз бола алмайды. Білімгерлердің қазақ тілін меңгерулері нәтижелі болу үшін қарым-қатынастың табиғи тілдік модельдерін оқытудың барлық деңгейінде қайталата, кеңітіп беріп отыруды мақсатты үрдіске айналдыру және деңгейлік оқытуға негізделген сәйкес әдістемелік жүйені құру қажет. Қарым-қатынастың табиғи тілдік модельдерін ұсыну әр деңгей бойынша жүйелі ұйымдастырылып, коммуникативті-бейімдеуден когнитивтік-коммуникативтік және коммуникативті-функционалдық кезеңге дейін жүйелі жүруі керек. Бұл ретте әр деңгейде және деңгей аралық арнайы тексеру, бақылау жүйесі мен өзіндік жұмысты ұйымдастырудың маңыздылығы қажетті коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың тиімді жолы болып танылады.

Қазақ тілін өзге ұлттарға меңгертуде басшылыққа алынатын басты қағидат ол – лексиконымыздағы ең жиі қолданатын сөздерді үйрету. Оқу бағдарламасына да осы жиі қолданыстағы негізгі сөздер бойынша әр мамандыққа тиісті мәтіндер таңдап, алынған мәтіндерді сабақ барысында талдау жасау. Жаттығу жұмыстарын қолданбалы бағытта ұсыну.

Сонымен қатар, техникалық жоғары оқу орындарында қазақ тілін деңгейлеп оқыту аясында әр білімгердің және жалпы топтың қызығушылықтарын, жеке ерекшеліктерін және білім деңгейін ескере келе, қарым-қатынастың табиғи тілдік модельдерін ұсынып, жаттықтыру және бекіту үшін жеке сараланған тәсілді қолдану өте маңызды. Тәжірибеде осылай әр білімгердің білімін және олардың сөйлеу біліктіліктері мен дағдыларының қалыптасу деңгейін бақылау, бұл олардың әрқайсысының «тұлғалық даму траекториясының» нәтижелерін бақылауға ықпал етуі тиіс.

Техникалық жоғары оқу орнында қазақ тілін қарапайым деңгейде оқыту оқу үрдісін нақты ұйымдастыруды талап етеді. Біріншіден, бұл қарапайым деңгейге ерекше көңіл бөлу, оның негізгі мақсаты курс соңында шетелдік студенттердің тілді үйренудің бастапқы кезеңінде қол жеткізген тілдік дайындық деңгейін диагностикаладан өткізе келе, анықталған кемшіліктерді жою жолын қарастыру және мектептен тілдік біліктілік деңгейі төмен нәтижемен келгендердің тілдік дайындық деңгейімен теңестіру және оны алдағы уақытта жетілдіру.

Екіншіден, қарапайым деңгей курсы аясында меңгерілетін тілдік материалды таңдау және ұйымдастыру тұрмыс-тіршілік, күнделікті академиялық қарым-қатынас жағдайында әлеуметтік-мәдени және кәсіби коммуникативті құзыреттіліктердің шағын көлемін қалыптастыруды көздейді. Сонымен қатар, осы құзыреттіліктерді тиімді дамыту үшін білімгерлердің болашақ мамандығына қатысты танымдық және қызықты материалды енгізу арқылы техникалық сала мамандарының қазақ тілін үйренуге деген ынтасын арттыру, сонымен қатар қазақ тілін оқытудың барлық кезеңінде оқыту технологиялары мен сараланған тәсілдерді, заманауи интерактивті құралдарды пайдалану қажет.

Ұсынылып отырған зерттеу мақаласы Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті ИРН АР15473326 «Қазақ тілінің жиілік сөздігі – Қазақстанның техникалық жоғары оқу орындары студенттеріне мемлекеттік тілді оқыту әдістемесінің инновациялық базасы» атты тақырыптың негізінде орындалып отыр.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/>. [Қаралған күні 14.09.2023]

[2] Жұбанов А.Қ., Жаңабекова А.Ә., Карбозова Б.Д., Қожахметова А.Қ. Қазақ тілінің негізгі жиілік сөздігі. – Алматы: «Қазақ тілі», 2016. – 792 б.

[3] Ахабаев Ә. Қазіргі қазақ газеттері тілінің алфавитті-жиілік сөздігі //Қазақ тексінің статистикасы. Алматы: Ғылым, 1973. – 344-464 бб.

[4] Терентьева И.А. Частотные словари при обучении иностранным языкам. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2014. № 11–2. С. 185–187.

[5] Герман-Прозорова Л.П. Опыт вероятностно-статистической оптимизации обучения иностранному языку в неязыковом вузе (на материале английского подъязыка электроники). Автореф.канд.дис. - Л., 1973.

[6] Золотова Н.О. Ядро ментального лексикона человека как естественный метаязык: монография. Тверь: Лилия Принт, 2005. – 203 С. Dragal'chuk E. English-Russian dictionary

[7] of computer terms. English-Russian dictionary of computer terms, [Internet]. 2012. - Access mode: URL: <https://slovar-vocab.com/english-russian/computer-terms-vocab.htm>. [Date of access: 19.08.2023]

[8] Жалпы білім берудегі қазақ тілінің жиілік сөздігі // Жалпы редак. басқарғандар: Қажыбек Е.З., Фазылжанова А.М. – Алматы: Дәуір, 2016. –1472 б.

[9] Жұбанов А.Қ., Жаңабекова А.Ә., Тоқмырзаев Д., Өтегенова Б. Қазақ ауызша тіл мәтіндерінің жиілік сөздігі. – Алматы: «Елтаным баспасы», 2020. – 168 б.

REFERENCES

- [1] Qazaqstan Respwblikasındaǵı til sayasatın iske asırwdıń 2020-2025 jıldarǵa arnalǵan memleketтік baǵdarlaması (The state program for language development in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025). Kirw rejimi: <https://adilet.zan.kz/az/docs/>. [Qaralǵan kúni 14.09.2023] [in Kaz]
- [2] Jubanov A.Q., Jańabekova A.Ä., Karbozova B.D., Qojaxmetova A.Q. Qazaq tiliniń negizgi jüilik sözdigi (Basic frequency dictionary of the Kazakh language). – Almatı: «Qazaq tili», 2016. – 792 b. [in Kaz]
- [3] Axabaev Ä. Qazirgi qazaq gazetteri tiliniń alfavitti-jüilik sözdigi (Alphabetical-frequency dictionary of the language of modern Kazakh newspapers) //Qazaq teksiniń statistikası. Almatı: Ǵılım, 1973. – 344-464 bb. [in Kaz]
- [4] Terenteva İ.A. Çastotnie slovarı pri obwçeniı i nostrannım yazıkam (Frequent dictionaries for teaching foreign languages). //Aktwalnie problemı gwmanitarnıx i estestvennix nawk. 2014. № 11–2. S. 185–187. [in Rus]
- [5] German-Prozorova L.P. Opıt veroyatnostno-statistiçeskoj optimizacii obwçeniya i nostrannomw yazıkw v neyazıkovom vwze (na ateriale angliyskogo podyazıka élektroniki) (Experience of probabilistic-statistical optimization of foreign language teaching in a non-linguistic university (on the material of English sub-language electronics)). Avtoref.kavd.dıs. - L., 1973. [in Rus]
- [6] Zolotova N.O. Yadro mentalnogo leksikona çeloveka kak estestvennyy metayazık (The core of the human mental lexicon as a natural metalanguage): monografiya. Tver: Liliya Print, 2005. – 203 S. [in Rus]
- [7] Dragal'chuk E. English-Russian dictionary of computer terms. English-Russian dictionary of computer terms, [Internet]. 2012. - Access mode: URL: <https://slovar-vocab.com/english-russian/computer-terms-vocab.htm>. [Date of access: 19.08.2023]
- [8] Jalpı bilim berwdegi qazaq tiliniń jüilik sözdigi (Frequent dictionary of the Kazakh language in general education) //Jalpı redak. basqarǵandar: Qajıbek E.Z., Fazıljanova A.M. – Almatı: Däwir, 2016. –1472 b. [in Kaz]
- [9] Jubanov A.Q., Jańabekova A.Ä., Toqmırzaev D., Ötegenova B. Qazaq awızsa til mätinderiniń jüilik özdigi (A frequent dictionary of Kazakh oral language texts). – Almatı: «Eltanıń baspası», 2020. – 168 b. [in Kaz]

СПОСОБЫ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ УПРАЖНЕНИЙ НА ОСНОВЕ ЧАСТОТНОГО СЛОВАРЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ КАЗАХСКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ ЭЛЕМЕНТАРНОГО УРОВНЯ

*Жаксыликova К.Б.¹, Карбозова Б.Д.², Ускенбаева Р.М.³

¹д.п.н., профессор, НАО Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.Сатпаева, Алматы, Казахстан

e-mail: k.zhaxylikova@satbayev.university

²PhD, НАО КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

e-mail: bulakarb_83@mail.ru

³PhD, асс.профессор, НАО Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.Сатпаева, Алматы, Казахстан

e-mail: r.uskenbayeva@satbayev.university

Аннотация. В статье рассматриваются возможности использования частотных словарей при обучении казахскому языку, а также дается краткий обзор системы упражнений и методов работы на основе частотного словаря при использовании казахского языка.

Определение границ словарного запаса нашего языка, в том числе лексики, которая активно преподается в технических вузах, тем самым определяя лексический материал, необходимый для разработки эффективных учебников и учебных пособий для изучающих казахский язык, как второй язык, и лексико-грамматический минимум, в настоящее время является одним из важнейших вопросов в обучении. Содержание представленных в статье коммуникативно-направленных тренировочных упражнений направлены на повышение интереса и мотивации изучения государственного языка в русскоязычной аудитории.

В последнее время уровневое обучение государственному языку студентов технических вузов на основе технологии использования частотного словаря казахского языка в некоторой степени апробирована.

Целью данной статьи является обзор тренировочных работ, направленных на максимально быстрое и результативное овладение государственным языком обучающихся в технических вузах, также разработка оптимальной модели заданий и показать основные аспекты его организации на занятиях для формирования коммуникативной компетенции студентов посредством частотного словаря на элементарном уровне обучения языку.

В предлагаемой статье речь идет об опыте подготовки и представления упражнений для рационального использования частотного словаря при обучении казахскому языку студентам элементарного уровня в технических вузах.

Таким образом, объектом исследования статьи является обзор преподавания казахского языка на основе частотного словаря для студентов элементарного уровня в технических вузах. В статье отмечается, что на элементарном уровне обучения языку освоение определенным лексическим запасом с помощью частотного словаря позволяет формировать коммуникативные компетенции студентов.

Ключевые слова: частотный словарь, список частотных слов, активное использование, коммуникативная компетентность, семантический словарь, упражнения, уровни, казахский язык

METHODS OF PRESENTING EXERCISES BASED ON A FREQUENCY DICTIONARY WHEN TEACHING THE KAZAKH LANGUAGE TO ELEMENTARY LEVEL STUDENTS

*Zhaxylikova K.¹, Karbozova B.D.², Uskenbayeva R.M.³

*¹d.p.s., professor, NJSC Kazakh National Research Technical University
named after K. Satpayev, Almaty, Kazakhstan
email: k.zhaxylikova@satbayev.university

²PhD, NJSC KazNU named after Al-Farabi, Almaty, Kazakhstan
e-mail: bulakarb_83@mail.ru

³PhD, ass. professor, NJSC Kazakh National Research Technical University
named after K. Satpayev, Almaty, Kazakhstan
e-mail: r.uskenbayeva@satbayev.university

Abstract. The article discusses the possibilities of using frequency dictionaries when teaching the Kazakh language, and also gives a brief overview of the system of exercises and methods of work based on the frequency dictionary when using the Kazakh language.

Defining the boundaries of the vocabulary of our language, including vocabulary, which is actively taught in technical universities, thereby determining the lexical material necessary for the development of effective textbooks and teaching aids for students of the Kazakh language as a second language, and the lexical and grammatical minimum underlying it, is currently one of the most important questions in training. We believe that the article will be of practical importance in the study of the state language in order to increase interest and motivation for the Russian-speaking audience.

To date, based on the frequency dictionary of the Kazakh language, it can be seen that the technology of level-level teaching of the state language for students of technical universities has been tested to some extent.

The purpose of the level-based teaching of the Kazakh language is to bring the teaching of the state language closer to the world European standard models. The purpose of the article is to review the training works aimed at the fastest and most effective mastery of the state language for an audience of a different profile.

The proposed article deals with the experience of preparing and presenting exercises for the rational use of the frequency dictionary when teaching the Kazakh language to elementary level students in technical universities.

Thus, the object of the research of the article is a review of the teaching of the Kazakh language on the basis of a frequency dictionary for elementary level students in technical universities. In technical universities, it is noted that at the elementary level of language teaching, mastering a certain lexical stock with the help of a frequency dictionary allows students to form communicative competencies. The goal is to develop a task model and show the main aspects of its organization in the classroom for the formation of students' communicative competence through a frequency dictionary at the elementary level of language teaching in technical universities.

Key words: frequency dictionary, list of frequency words, active use, communicative competence, semantic dictionary, exercises, levels, kazakh language

Статья поступила 04.10.2023